

iras”, s ehhez a halálélményhez körülmény az utazás, a naplószerű jegyzetelés, az író-gép a szállodaszobában, a sok múzeum és sugárút, ez az egész radikális vállalkozás a költészetre, a vers spontaneitásának megőrzésére és leírására. Hogy túl sok ennyi versor egyetlen pillanathoz? Nem lehet tudni, hogy a pillanat megragadására mi a sok, és mennyi a kevés. A *Koppar köldüs* verseiben semmi könnyed túlbeszélés, semmi halandzsa, semmi felesleges. Mintha minden felesleges volna, leginkább az a másik nyelv, a „tisztá beszéd”, a megszokott, a standardizált. Így kötet a *Koppar köldüs*, így, ahogy van. Így emlékezetes. A Psziché, a Csokonai Lili, szegény Vas István In flagrantijával rokon.

A talált nyelv „talált irasa” aztán a Londoni mindenszentek című versben „kítisztul”. Megtörténik hát a talált nyelv megtisztítása. Abban a pillanatban, amikor már majdnem a halott Szpéró közelében „kéke fehérül az örvény”. Az „odaát” világnak a közelében, ahonnan talán a „londoni mindenszentek” meghozzák Szpéró üzenetét, hogy kell-e neki a „régí kabátja”, hogy „kell-e a tére a hol-mi?” Aki viszont itt maradt „egyelőre”, mert nem illik „az égi mezőbe”, mást nem tehet mint „kijavul”. De mi ez a kijavulás? Ama javító szándékkal kézbe vett ceruza? Nem valami más, inkább romlás, így: „romlani kell, kijavulni. . .” A talált írás megtisztítása a megszokottba, az értelmesebe, a racionálisba, a szabályozottba való (bele)romlás. Ezt a romlást elkerülendő kell olvasni a *Koppar köldüs* verseit a helyreállítás, a kijavítás, a korrigálás minden szándéka nélkül.

BÁNYAI János

EGY „KÖNNYV” VERSEIRŐL

Papp p Tibor: *Könnv* (Gemma könyvek 28). Forum, Újvidék, 1991

Úgy hiszem, csupán enyhe optikai csalódást fog kiváltani az elsőkötetesek Gemmasorozatát figyelemmel kísérők körében a tény, hogy Papp p Tibor *Könnv* című verseskötete a szerzőnek nem első, hanem második könyve. Az első ugyanis helyi, vidéki kiadvány (*ego*, Kishgyes, 1989), s mint általában az ilyen kiadványok, maga után vonja az ismert, kedvezőlen következenyt: hogy kevesek számára s nehezen hozzáférhető. Az elmúlt év derekán megjelent *Könnv* azonban kárpótolja a kis (72!) példányszámban közreadott előbbi kiadványt megszerezni nem tudó olvasót, hiszen a szerző ezen első kötet jobb, kompaktabb darabjait átmentette a másodikba.

Papp p Tibor *Könnv*ének versei a japán költői formákat (vaka, hokku, renga, haiku) követik. Ezra Pound is kedvelte e versformákat, Kosztolányi is fordított a japán költészetből, Kányádi Sándor sajátosan fejlesztette tovább „körömversei”-ben, Babics Imre pedig, aki körülbelül Papp p Tibor kortársa, a haikut „ármékával”, azaz tizenegy soros hexameterrel toldja meg.

A *Könnv* megjelenése időben nagy vonalakban egybeesik az *Új Symposion* szintén japán költői formáknak szentelt tematikus számának megjelenésével (1991/1–2.), ahol Papp p maga is szerepel a kötetében is olvasható Tautológia című költeményével. E mozzanatot nemcsak amiatt tartom szükségesnek megemlíteni, mert a folyóirat idevágó tanulmányaival úgymond elméleti alapot, tájékozási pontokat nyújthat a japán költői hagyományban kevésbé jártas olvasónak, s megvilágítja e költői formák lényeges jellemzőit, esetleg „áthonosításuk” módozatait is az európai költészetbe, hanem amiatt

is, mert (szerzőnket is beleértve) felsorakoztat jó néhány költőt is a jugoszláviai magyar irodalom fiatal nemzedékének soraiból (Bozsik Péter, Kávai M., Varga Szilveszter, Bogdán József). Ez utóbbi tény pedig arra figyelmeztet bennünket, hogy eddigi hasonló olvasmányélményeinken túl (Böndör Pál és Pap József vakái és haiku versei) tudomást kell vennünk e finom, csiszolt, mives japán formák iráni felerősödött érdeklődésről is napjainkban.

Ebbe az áramkörbe kapcsolódik be verseivel Papp p Tibor, melyeknek egyik vonulata a hagyományos formához való hűséget, a másik pedig e hagyomány sajátosan egyéni alkalmazását jelzi. A költő ugyanis végigjárja az említett versformák iskoláját: ír vakát, hokkut, rengát (renga-láncot), haikut, majd megalkotja a zenett formáját: egyesíti a zen-buddhizmus filozófiájából kinőtt japán verset és a szonettet.

Ahogy felmerül annak a kérdése, miért fordul ma egy költő a tőlünk idegen, keleti kultúra több évszázados hagyományához, ugyanúgy felmerül a második is: hogyan forduljon a ma olvasója egy ilyen költői gyakorlathoz. Az első kérdésre több válasz is kézenfekvőnek tűnik: Az említett *Symposion*-szám elemző szövegei sem tagadják, hogy az utóbbi években divattá vált e furcsa, mives formák művelése. A divaton, e külsőleges tényezőn túl azonban a belső indítékok is nyilvánvalóak. A világirodalom-fogalmunkon ez idáig kívülrekedt távoli, keleti, ismeretlen világ költészete, mint általában más, alig érintett témák és formák, mágnesként vonzza a költők figyelmét és érdeklődését. A japán élet és művészet tisztasága, mély értelmű egyszerűsége bizonyára kedvez a felfedező szándéknak. Annak idején a szecessziót („kivonulás”!) is megihlette a japán rajz dekorativitása. S vajon nincs-e jelen e „kivonulás” napjaink költészetében? Gondoljunk pl. a kötött formák, mondjuk, a szonett újabb kori népszerűségére. Még ha olykor az irónia kedvéért történik is mindez. . . S nemcsak műformákat írnak a költők újra és át: konkrét versszövegeket is (l. Parti Nagy Lajos Petőfi- és József Attila-átírásait) – olykor, újfent, az irónia kedvéért. . .

S még mindig nyitott maradt a másik kérdés: hogyan befogadni s hogyan értékelni pl. egy „áthonosított” haikut? Keleti poétikák szabályait s a mögöttük meghúzódó filozófiát fűrészse-e az ítézés, „ójapán táj”-at keressen-e benne vagy a mai, itteni világot s a költő világának körvonalait? A második nélkül az első, úgy gondolom, nem sokat ér, s a vers csupán újgyakorlatnak számít. Avagy: dunántúli mandulafa-e az ilyen költői kísérlet, mely „hont itt nem talál” vagy „hangszekrénye a mai dallamnak”, ahogyan Nemes Nagy Ágnes nevezte mítoszra épülő költeményeit?

A *Könnny* költője, mint említettem, végigkísérletezi a keleti költészet kínálta versformákat, műfajokat. A takaréklángon tartott indulat, az elhagyás, a szótagszámszabály s egyéb műfaji kívánalmak bármely tapasztalt költő nyelvét próbára tennék. Papp p Tibor helyel-közzel megbirkózik e kívánalmakkal. Helyel-közzel és többé-kevésbé. Ami annyit jelent, hogy egyes versek (pl. a Vaka sorozat néhány verse s a Zenett Tautológia sorozatának egyes darabjai) olykor magukon viselik e küzdelem jeleit. A versek/versszakok között helyenként van némi ingadozás; olykor demagóg megoldások tűnnek elő („Művész: távoli / csillag. Árad belőled / a tegnapi. / Hited: maga bár a láng, / tested: kihűlt már, csak váz” – Őt vaka), majd a költő ugyanabban a versben József Attilát idéző tiszta megfogalmazásig jut el („Egymást váltják a / rendszerek. – Magyuk örök, / nem a rend remeg”). Más esetben a szótagszám szabályainak betartása okoz gondot, s a versnyelv mesterkéltnek tűnik e pontokon („Káprázat szédít, / megremegsz. Bolyt áldozom: / értem, értetek” – Őt vaka). Az Ego sum p című költeményben a megszerkesztettség a zavaró. Egyszerre több formaelv, megoldás van jelen a versben, s emiatt erőltetettnek hat. Egyetlen versben van függőlegesen és vízszintesen is egybeolvasható két

versszak, de tükörmegoldás is (az utolsó szakasz az elsőnek a fordítottja), s ehhez még témazsúfolás is járul. S ugyanebben a Vaka sorozatban születik két igen szép költemény is: a Február és a Február végi látlet, amelyekben valamiféle patinás „manière” is megjelenik (*az hó, az fellegek*), de mindez nem zavaró, hiszen maga az „Ójapán táj” „hazai” visszfénye is e patinás manière jegyében ölt formát. S még szabályos is a két vers: egyszerű, simuló belső rímei, évszakszavai egyszerre utalnak a forma tudására, s jelzik: ezt a két verset csak így, ilyen formában lehetett megírni. A Február végi látletet egy versszakát idézem csupán: „Viharkavarta / a tó szeme. Haragost / játszik Istene. / Mélyén igazgyöngy pihen. / Reszket medúaszivem.”

A Tautológia cím alá sorolt költeményekbe a műre, műfajra, formára reflektáló szöveg helyeket tartom kissé sutáknak, darabosaknak. Főként a Renga című vers első felében zavaró mindez. A Hokku első versszaka, a Renga középső részei s a Haiku kezdő s záróverse viszont e költészet szép pillanatait villantják fel.

Különösen érdekes a Zenett sorozat Kiirtalak című versciklusa tizenhét ötsorosával és tizennégy tizennégy soros darabjával. Az első rész ötsorosai 17/17/14/17/17 szótag-számúak (l. a vaka 5-7-5/7-7 szótag-számú sorait!), horizontális elrendezésük (akár egy kiterített vaka!) pedig hosszúra nyújtja, hullámvázvá teszi a versszakokat. A második rész 14-es száma egyszerre idézi fel a 7+7-es japán verssorok és a szonett 14 sorának emlékét, az egyes verssorok 5-ös és 7-es szótag-száma pedig újra a japán forma szabályaira utal vissza. Valóban a zenből sarjadt művészet és az európai szonett összeegyeztetése ez a költemény. Az első rész ugyanakkor egészen személyes, míg a második az Úrhoz intézett emelkedett, zoltáros hanggal felel az előbbire. A műfajkreáción kívül szembetűnő Papp p Tibor szókreációja is e hosszú lélegzetű költeményben. A *kócsaghiány, fagyálmú, gyökszikla, éjkoporsó, holdkorsó* szavak zökkenőmentesen simulnak a vers kontextusába és hangulatvilágába; még a *lápellek, homályvéka, jegebb* összetételeket és szavakat is el tudom fogadni, de van néhány kimódolt, ríktő összetétel, amely erőltetettnek hat, és rontja a verset (*romszív, nincs-setét, torrom, vértcél, tetszagok, tétlenségsszoros*). Az ilyen szókreációk, olykor alliterációval is megtoldva, a túlzásúft hangtanúság benyomását keltik. Pl.: „Búsképűvé ki válhat / húsétkü hős múlt híján?” A Kiirtalak ciklus verseinek tetőfokát a verszárlatok képezik. Olykor szürrealista magasslatokba röppen a szakaszok vége („Sajtot egünkre az ég fial”), máskor költői kérdésbe torkollik („Szirtet hajnalpír miért feszít?”), de legtöbbször az emelkedett, felkiáltójeles vagy csendes-kijelentő versösszegezés („Vértó hátát fodrozza villám!”; „Ó, ha holdkorsóm fogyna már!”; „Kakukkot költsön a nádas!”; „Égi tej csepeg.”; „Tücsökként [nótán] húzom a telet.”).

A Korok hordaléka versei Weöres Sándor „áthallásait”, a Gis című hosszúvers pedig Istárjával, Gilgamesével, Um- napistijével stb. (szintén) Weöres Sándor mítoszverseinek világát idézi. Ez utóbbi költeményben érzem leginkább azt a mozzanatot, amely veszélyként lebeghet az ilyen formák választásakor: hogy a forma eltakarja, elfedi a költőt. A Kiirtalak című vers mögött ott látjuk a lírai ént – s nemcsak amiatt, mert első része pl. személyes is! A Gis esetében persze azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a mítoszok világának versbe emelése eleve elidegenítő effektusokkal jár együtt. Akár Füst Milán-i álarcként is funkcionálhat e gesztus (l. Füst közép-kormítosztát, műfajálarckait).

E ponton azonban azt is megkockáztathatja egy mai haiku- vagy vakaolvasó, hogy akár e formák egész kötetkompozícióra kiterjedő választása, művelése is szolgálhat álarcul: szenvedély nélkül, halkan, tompítottan s pontosan szólni a világról, tiszta képet felmutatni, s ezek kölcsönhatásában hinni. A tiszta és örök költészet lényegében.

Papp p Tibor költői gesztusában dominánsnak vélem e mozzanatot. A *Könyv világa* szigorúan a költészet világa. Ezt nemcsak a választott formakíséret s a már említett metaszo-vegek támasztják alá, hanem az is, ahogyan a költő kötetét megszerkesztette (mottókkal, a *verse s könyvre* utaló alcímekkel, magyarázatokkal látta el), s ahogyan (szójátékkal élve) címet adott neki, jelezve a folyamatot, ahogyan a könnyből – *Könyv* lett.

Papp p Tibor e versei a vállalt formával szemben támasztott szigorúságról és igényességről vallanak, egyéni szókészletről és képrendszerről tanúskodnak, amely úgy tartja tiszteletben a keleti líra formaszabályait, hogy közben a költő egyéni hangját és látásmódját is meg-megvillantja. A *Könyv* versei hangsúlyosan a kísérlet jegyében fogantak. Költőjük szenvedélyesen merült bele a haikuk s vakák különös világába, s ebből a belemerülésből született jó néhány jó költemény és versrészlet. Kérdés, hogy Papp p újabb versélményei számára megfelelő marad-e ez a forma, vagy át kell majd törnie falait. Ezt a dilemmát azonban a további versek fogják eldönteni.

HARKAI VASS Éva

POGÁNY ÉNEKEK SZÓLÓDOMBJÁN

Csörgits József: *Mintha tenyérrel csapnék a fénybe*. Forum–Magyar Szó, Újvidék, 1991

Mikor muravidéki vagy baranyai szerző műveivel találkozom, nem tagadom, megkülönböztetett részrehajlással igyekszem azonosulni költői világukkal. Pedig egyáltalán nem dicséretes módszer ez, mert kérem, objektívnek lenni mindenekelőtt (elemezni és kimutatni, kimutatni és elemezni), ez legyen egy „műtész” vezérelve. Nos, Szúnyogh Sándor *Lendvai rapszódia*ja után tegyünk egy újabb önfelgyelmezési kísérletet Csörgits József lírája felé fordulva.

Az *öngyilkos halak* (1983) és a *Napló a fejfáig* (1989) anyaga ismétlődik meg Csörgits 1991-es kötetében, természetesen friss „betoldásokkal”. Térbeli és időbeli utazásra készleti olvasóját a költő, miközben Baranya és az emberi lét ismerős csücskét rajzolja meg. Gazdag hagyományú, szinte már túl csöndes vidéken haladunk, ahol „a lecsurgó múlt emléke / viaskodik a mával” (Baranya). Kísérteties és szomorú ez a táj. A múlt idő kihaló perceinek a pokla. Emberi alakkal alig találkozni. Néhány általános megjelenés (tömeg, nép), jelenkori és múltbeli népnevek (török, tatár, herold, jazig. . .), eltűnően lévő foglalkozások, testrészek (kérges tenyerek, egy kéz, haja egy lánynak, gyermektalp, gyermekhang. . .) jelzik, költőzöben az élet. Az ember emlék – a múlt tartozéka, mint a pogány lovas tekintete, I. Rákóczi harangja és Ács Gida könyvtáralapító terve. Vénasszonyok és visszafojtott magzatok gyűrűjében az én magára marad a tájjal. Magányát olykor enyhítik a meghitt szeretet fényei, amikor a lankás domboldalokhoz hajol, vagy a hazai utak barna pillantásában fürdik, s kőkénybokrok kékjét szemezi.

A baranyai szőlődombok nemcsak a szépség jegyeit viselik magukon. A táj alkotóelemei, megszemélyesített tárgyai gyakran teljes elesettségről, kiszolgáltatottságról árulkodnak. A szőlőtőkék közt eszelős darazsak keringenek, „kőszvényes nádtetők” ereszei alól „későn született farkaskölyökként / vonít, bogáncsot zörget / az eszelős esti szél” (Novemberi etűd). S a képsor kulminációjaként a „lapuló ködben sietnek meghalni a fák”. Mind az ember, mind a környezete, a természeti táj csonkulófélben van. Lassú idő partot mos. . .

Am míg a jelenben „fekete énekkar vércsesikoltása / hull”, a múlt gyógyírt hordoz.